

מעטים האזכורים הספרותיים המפורשים למכונת התפירה זינגר, ששינתה במידה רבה את פניה של החברה היהודית ברוסיה הצארית ובארה"ב

צילום: יובל טבול

[יעקב שביט](#)

רק אחרי הרבה דחיות והיסוסים, כך אומר שוליית החייטים מוטל קאמזויל, יילך לטביה החלבן כדי לבקש את ידה של צייטל בתו, אבל ידחה את הבקשה "עד שאאסוף כמה רובלים בשביל מכונת תפירה, ואחר-כך אתפור לי בגדים כמו שצריך" (שלום עליכם, טביה החלבן, 1899, תירגם דן מירון). פֶּסְטְרִיגְטָא, שוליית החייט-האומן פּוֹנְפֶּטָא, הוזה איך ישדל את אהובתו "המלכה אסתר" לברוח אתו לזוינה: "לווינה הבה נברח / מכונת זינגר נקנה / ואת הדלות נשכח" (איציק מאנגר, "שירי המגילה", 1936, תירגם דוד אסף). הבעלות על מכונת תפירה כמוה כעליית מדרגה מחייטות בחוט ומחט לתפירה במכונה. מוטל היה צריך לחסוך לא "כמה רובלים" אלא לפחות 25 רובל, סכום השווה לשכר חודשיים או שלושה של פועל יהודי בתחום המושב, סכום לא מבוטל לחייט פשוט גם בהסדר תשלומים שחברת זינגר הפעילה ברוסיה הצארית.

בשיר־עם אחר ביידיש, "המכונות ירעשו", אומר התופר: "המכונות ירעשו, יצלצלו, / שיר חדש לכם
אשיר: / עם המחט, בלי המחט, / לי אתפור ברוב כבוד... / תפרו, נשים, תפרו בחשק, / אפודות לרוב: /
עם המחט, בלי המחט, / לי אתפור ברוב כבוד". לעומת זאת, שלוש האחיות התופרות בשיר העם "שלוש
אחיות" שעיבד י"ל פרץ מתלוננות על מר־גורלן במתפרה: "אני אתפור, רק צמות שיבה לי אתפור. /
הראש ילהט, הולמות הרקות, והמכונה — בקצב: טא־טא־טא־טא."

מכונות תפירה לשימוש ביתי — לדוגמה החנווני, שבביתו שכר ההיסטוריון שמעון דובנוב הצעיר חדר
בשנת 1878, קנה בתשלומים מכונת תפירה לבתו הבוגרת שתפרה בה כשהיא שרה רומנסה — נרכשו
בדרך־כלל כעזר לפרנסת המשפחה, אבל לא רק. בפרסומות של חברת "זינגר" נראות נשות החברה
הגבוהה והבינונית הרוסית, משרתות כמו גם נשות איכרים, כשהן תופרות במכונת תפירה. חברת "זינגר"
הציגה את מכונת התפירה כחלק בלתי־נפרד מהריהוט הביתי ואפילו כנדוניות, והעיקר, כל אחת, עקרת
בית או ילדה, יכלה ללא קושי ללמוד לעבוד על המכונה.

החברה האמריקאית "זינגר" הביאה לרוסיה הצארית מודרניזם וקפיטליזם, אבל גם לארצות אחרות, גם
כאלה שראתה את עצמה כמביאה להן את "הציביליזציה". החברה הוקמה ב-1851, אז רשם אייזק מריט
זינגר מבוסטון את הפטנט על השכלול שהכניס למכונות התפירה הקיימות, ויחד עם אדוארד קלרק ייסד
ב-1854 את חברת זינגר. תוצרת החברה נפוצה במהירות ברחבי העולם. ב-1894 נמכרו ברוסיה כ-36
אלף מכונות, וב-1996 69 אלף מכונות. בשנים הבאות עלו המכירות במהירות: ב-1914 החברה מכרה
ברוסיה לבדה 678 אלף מכונות תפירה. ב-1902 פתחה מפעל ליד מוסקבה וחנכה את משרדה הראשי
בבניין מפואר בנייבסקי פרוספקט בפטרבורג. היא השתמשה בשיטות שיווק מודרניות, רשת ענפה של
סוכנים וחנויות, פרסומות בשפות רבות ומכירה בתשלומים — כל אלה הצליחו להפוך את מכונת התפירה
למכשיר עממי ומודרני כאחד. אגב, בפרסומות של "זינגר" לא מופיעים אף־פעם תופרים גברים.

הופעת מכונת התפירה ותפוצתה המהירה השפיעו על המציאות הכלכלית של היהודים ברוסיה. במאה ה-
19 נהפכה תעשיית ההלבשה לענף יהודי מובהק, וכשהופיעה מכונת התפירה הלך וגדל מספר החייטים
היהודים שהחליפו את החוט והמחט במכונת תפירה. זאת ועוד, עכשיו יכלה גם עקרת הבית לא רק לתקן
את בגדיהם של בני המשפחה או לתפור להם בגדים אלא גם להצטרף לשוק העבודה במתפרות ובבתי
המלאכה. על־פי מחקר של האגודה היהודית מ-1898 כ-50 אלף נשים בחבלים רבים של רוסיה עבדו
בתעשיית הבגדים. מותר לשער שחלק גדול מהן עבדו על מכונת תפירה. במודעות הפרסומת שנדפסו
בעיתונות היהודית הופיעו בעיקר נשים תופרות. מצד שני, בעיתונות ובספרות, שהרבו לתאר המצאות
טכנולוגיות בנות הזמן ולכתוב בשבחן, לא מצאתי התייחסות למכונת התפירה.

אישה מסתכלת על חלון ראווה של סינגר, ניו יורקצילום AP :

מהטמה גנדי כתב שמכונת התפירה היא "אחת ההמצאות המועילות שהומצאו אי־פעם", מפני שהיא הוזילה את מחיר הבגדים, אבל בארצות רבות היא ממשיכה להיות כלי לניצול של נשים וילדים

בשנים 1899-1914 היגרו לארה"ב עשרות אלפי חייטים ותופרות יהודים, שנקלטו ב"סדנאות היזע", בתנאי עבדות. בתחילת 1900 היו בניו יורק לבדה יותר מ-400 "בתי יזע" שבהם עברו עשרות אלפי תופרים ותופרות: "הכל עבדו, והעבודה היתה קשה ומפריכה, משעה שבע בבוקר עד שעה שש או שבע בערב. בבוקר השכם כבר אפשר היה לראות את בחורי ישראל ובחורותיו יוצאים מחורי דירותיהם מחנות לחנות, מעט אוכל בצרור בידיהם, כשהם נוהרים אל מקומות עבודתם... דירים ארוכים לעדר צאן בני־אדם היושבים אצל מכונות התפירה... ומבלים כך את כל היום הארוך, בקיץ ובחורף". כך תיאר הסופר מ"י רייזין את תנאי העבודה ב"סדנאות היזע."

המשורר מוריס רוזנפלד, החשוב בחוג המכונה, *sweatshops writers*, שעבד בצעירותו בסדנאות יזע בלונדון ואחרי שהיגר לניו יורק ב-1886 עבד שם בסדנאות יזע כתופר וגהצן, כתב שנקבר תחת רעש המכונה, איבד את אנושיותו ונהפך למכונה. בציורו של אפרים משה ליליין לספר השירים של מוריס רוזנפלד "שירים מהגטו" (1902, בתרגום לגרמנית) נראה בעל-בית שטני של סדנת יזע, עב-כרס ועטור תכשיטים, כשהוא מוצץ את דמו של תופר הרכון על מכונת תפירה.

זלמן ליבין (ישראל הורביץ), מחברם של סיפורים קצרים ומחזות בידיש, כתב שהמוזה שלו נולדה ליד מכונת התפירה של זינגר, וג'ייקוב ריס, (Riis) רפורמטור סוציאליסטי דני-אמריקאי, תיאר את מה שראו עיניו: "חמישה גברים ואשה, שתי נערות, שעוד לא מלאו להן חמש-עשרה, ונער ששיקר שהוא בן חמש-עשרה, תופרים במכונה מבוקר עד ערב". כמה רחוקים התיאורים האלה מהנוסטלגיה למכונת התפירה בשירה של רחל שפירא (בביצוע חוה אלברשטיין) "הפסנתר של אמא", שם אומרת האם "זאת לא מכונה, זה הפסנתר שלי".

מהטמה גנדי כתב שמכונת התפירה היא "אחת ההמצאות המועילות שהומצאו אי-פעם", מפני שהיא הוזילה את מחיר הבגדים, אבל בארצות רבות היא ממשיכה להיות כלי לניצול של נשים וילדים. מכונה שהוזילה את מחיר הביגוד היתה גם למכונה המייצרת עבדות.